

Глобалізація кризи: макроекономічні регуляторні індикатори стабілізації та сталості економіки

Публікація присвячена питанням обґрунтування теоретико-методологічних і функціональних проявів макроекономічних кризових процесів та висвітленню феноменальних аспектів українського варіанта. Розроблено регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки на її макроекономічному рівні, сформульовано головні антикризові заходи управління українською економікою.

Ключові слова: макроекономічні кризові процеси, регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки на її макроекономічному рівні, антикризові заходи.

Постановка проблеми

У сучасних умовах прогнозування розвитку національних економік актуальним і своєчасним є вивчення кризових процесів і особливо їх проявів в українському варіанті.

Аналіз останніх досліджень

Необхідно констатувати, що системного висвітлення макроекономічних (на рівні національної економіки) як у радянській, так і в українській економічній теорії фактично немає. Характеризуються хіба що відірвано окремі фактори – безробіття, інфляція тощо, але без їх системної кореляції. Дещо узагальнено питання економічної динаміки макроекономічної системи (антикризові аспекти управління підприємством) висвітлені у навчальному посібнику Василенко В.О. [1]

Мета статті

Дослідити причини виникнення економічних криз; розробити регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки на її макроекономічному рівні, сформулювати головні антикризові заходи управління українською економікою.

Викладення основного матеріалу

Відповідно до сучасних уявлень, економічна динаміка макроекономічної системи є циклічним процесом, що має складну структуру. Цей процес – результат накладення циклів різного характеру: коротких (три-, п'ятилітніх) ділових циклів Кітчіпа; циклу Жюглар (6-8 років); циклів Лабруса, названих інтерциклами (10-12 років); гіперциклів Коваля (подвоєних циклів Жюглар); довгих хвиль Кондратьєва (понад 50 років) і вікової тенденції. Дослідження властивостей цих циклів, механізмів їхньої генерації і результатів поки що не досягали всеохоплюючої глибини і ясності, однак досить серйозно показали плідність ідеї циклічності, що пронизує економічне мислення кращих розумів людства [1].

Пунько Богдан Михайлович, старший науковий співробітник спеціальності «економіка, планування і організація управління народним господарством та його галузями», доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.

© Б.М. Пунько, 2009

Як показує існуюча практика, українська криза жваво підхоплює усе негативне, наприклад, зростають ціни у світі, але значно вищими темпами зростають в Україні. Образно кажучи, якщо у світі ціна на нафту зросла на 30%, то в Україні вона зросте мінімум на 60%. І навпаки, українська економіка дуже неохоче реагує на позитиви, наприклад, на зниження цін у світі. Образно кажучи, якщо у світі ціна на нафту знизилася на 100%, то в Україні це зниження може становити 20-30%. Зважаючи на "економічну слаборозвеність і бідність", відсутність чітких правил ведення бізнесу, українським державним чиновникам і олігархам не хочеться розлучатися з надприбутками, хоча останні і не вписуються в елементи об'єктивної світової економіки. Слід чітко акцентувати, що у світових інвестиційних і фінансових колах балансний прибуток у межах 10-14% – досить непоганий позитивний результат. Українським "псевдоінвесторам" і "псевдофінансистам" потрібні надприбутки, бажано у розмірі 100-140%, тобто у десять разів більше. Такого "об'єктивного" розуміння економіки ніяка економіка не витримає. Також українська економічна криза суттєво відрізняється джерелами (чинниками) або кризоутворюючими факторами. На основі аналізу інформаційного ресурсу, що стосується української макроекономіки, нами узагальнено основні кризоутворюючі фактори.

Розглянемо основні кризоутворюючі фактори в Україні

А. Зовнішньоекономічні фактори

1. Залежність української економіки від енергоресурсів, зокрема значне подорожчання російського газу. У 2006-2008 рр. через це значно зріс грошовий вимір російського імпорту при тих самих обсягах поставок. Обмежені відтворювальні можливості українського експорту, особливо з точки зору розвитку спеціалізації української економіки на світових ринках, недостатньо обґрунтована і збалансована структура експорту та імпорту.

2. Некероване розбалансування зовнішньоторговельного обороту за 2007-2008 рр., коли сформувався значний дефіцит валюти за рахунок перевищення, ніким неконтрольованого, імпорту над експортом. У 2007 р. орієнтовний дисбаланс, або негативне сальдо платіжного балансу, перевищило 11 млрд дол. США. У 2008 р. ця цифра прогнозується значно більшою! За курсом і за доходами зведеного бюджету України 2006 р. ця сума (11 млрд дол. США) становить 32%. Зведений бюджет України по доходах: 2004 р. – 91,5294; 2005 р. – 134,1832; 2006 р. – 171,8115 млрд грн [2]. Зовнішній борг країни зріс до 100 млрд дол. США (за інформацією окремих політиків, тому цифра потребує уточнення).

Б. Внутрішньоекономічні фактори

1. Зростання "галопом" цін на споживчі товари широкого вжитку, на енергоносії (зокрема, на газ, нафту, бензин), на нерухомість (будинки, квартири), у тому числі на землю. Великі, порівняно зі світовими, банківські процентні ставки, надмірне, так би мовити азартне захоплення банківською політикою стосовно пропозиції кредитних ресурсів, створювало умови для зародження кризи у фінансовому секторі економіки. Це «галоповане» зростання цін значними темпами випереджало зростання доходів. Іншими словами, у зазначених ринкових сегментах ціни зросли до світового рівня і вище, а доходи залишалися у 5-10 разів нижчими за середньосвітові доходи.

2. Відсутність інвестиційної політики, зростання цін, оманливі інфляційні очікування, невинуватна грошова емісія в економіку, яку здійснив уряд (є дані про 50,0 млрд грн), некерована фіскальна та економічна політика. Зокрема, сумнівною і неконтрольованою є сплата ПДВ, що дозволяє отримувати тіньові кошти, не

здійснюючи реальних зовнішньоекономічних операцій. Інколи вони можуть мати відверто спекулятивний характер. Неузгодженість між собою у плані розроблення правил для економіки, гілок влади – ВРУ, КМУ, СПУ, НБУ, а також між собою влади центрального і регіонального рівнів.

3. Незрозуміла, необ'єктивна, неефективна діяльність НБУ, недостатньо дієвий контроль за рухом валюти у внутрішній і зовнішній економіках. Відсутній поточний (можливо, щоденний) дієвий контроль за платіжним балансом держави. А він мав би висвітлюватися щоденно на екранах-табло.

4. В Україні занадто велика чисельність чиновницького апарату, наприклад, кількість народних депутатів у ВРУ встановлена у кількості 450 осіб при чисельності населення України у 52 млн осіб. Станом на 2008 р. порівняно з 1991 роком демографічна ситуація в Україні сильно змінилася у бік зменшення населення, і зараз при чисельності населення 46 млн осіб ми далі утримуємо високооплачувану чисельність народних депутатів – 450.

5. Невиправдана диференціація у доходах українців і владного чиновницького апарату, ця різниця коливається у межах 40 разів. Тобто якщо рядова людина має дохід 1 тис. грн на місяць, то чиновник вищого рангу (народні депутати, чиновники міністерств і державних комітетів тощо) не менше 40 тис. грн, на місяць. Цю надзвичайну диспропорцію потрібно, з одного боку, пов'язати з ефективністю державного керування, а з іншого боку, звести (зменшити) до 4-5 разів, як прийнято, наприклад, у країнах ЄС, куди, ніби, ми прямували, а може ще будемо прямувати надалі.

Висвітлені зовнішньоекономічні і внутрішньоекономічні кризоутворюючі фактори в Україні дозволяють об'єктивно акцентувати про слабку керованість макроекономічними процесами з боку владних інституцій України (ВРУ, КМУ, НБУ тощо). А таке некероване становище сприяє створенню кризових ситуацій, посилює розвиток кризових тенденцій "українського характеру", оскільки уся владна енергія витрачається на "міжусобні конфліктні війни" та задоволення тінювих особистісно-родинних і кланових фінансових схем.

В основу будь-яких фінансових спекулятивних схем, або "фінансових хитрощів", покладено певні банківські тактичні секрети. Сформулюємо декілька складових такої фінансової тактики українських бізнес-банкїрів.

По-перше, банківська депозитна політика передбачає певні контрактні правила (умови угоди) стосовно термінів, процентних ставок, умов вкладання і знімання коштів і нарахованих процентів, які з боку банкїрів не дотримуються.

По-друге, високі процентні ставки на вклади у гривнях дозволили акумулювати значні суми у гривнях, в умовах України це був продуманий план знецінення долара до 4 грн 50 к. за 1 дол. США і нижче (2007-2008 рр.).

По-третє, приблизно навесні-влітку 2008 р. серед населення почала ширитися економічна паніка (можливо, кимось спланована), що економіка України буде „прив'язана” до євро, тому доларів треба позбутися, що буде значний обвал курсу долара!

По-четверте, населення почало активно здавати долари у банки, в основному обмінювати на гривні, оскільки люди повірили у запевнення "фінансової влади", що гривня укріплюється, що гривню можна покласти на депозитний рахунок, під високі проценти, за які ніби можна якось прожити.

По-п'яте, у 2007-2008 рр. вдалося досягнути значних надходжень гривні і долара у банках, тому саме цей період характеризується найбільшими обсягами виданих споживчих кредитів населенню, але в основному кредити видавалися у доларах США.

По-шосте, з одного боку, за кредитні долари треба було платити значні проценти, з іншого боку, внаслідок кризи долар був "відпущений" до 9 грн за 1 дол. США, „квиваючи” у бік Америки і Європи як основні чинники походження фінансової кризи.

По-сьоме, банки залишили своїх кредитних клієнтів без доларів: у банках доларів нібито немає, купити їх ніде, аби сплачувати кредит, але "почали заспокоювати" кредитних боржників, що кредити можна сплатити за курсом 9 грн за 1 дол. США.

Таким чином, здали долари по 4 грн 50 к., а тепер доводиться платити за них по 9 грн! Якщо стабілізований курс долара (після кризи) буде встановлено, наприклад, на рівні 10 дол. США за 1 грн, то це означатиме, що ті, хто мали у банках долари, стануть удвічі багатшими, а ті, хто мали гривні, – удвічі біднішими.

Розглянемо схему прояву "фінансової кризової пастки по-українськи". Перший етап – зростає курс долара стосовно гривні, внаслідок цього відбувається природна реакція споживачів – населення намагається скуповувати долари США, таким чином збагачуються ті, хто продають долари: банкіри, держава в особі НБУ. Крім того, населення змушене купувати долари через кредитні боргові і договірні зобов'язання, бізнесмени – через необхідність здійснювати зовнішньоекономічну діяльність.

Другий етап – знижується курс долара – природна реакція населення – продавати долар, таким чином банкіри, НБУ поповнюють свої доларові запаси, через деякий проміжок часу усе повторюється. Таким чином усе повторюється знову і знову.

Спробуємо продемонструвати цю, так звану деривативну операцію, або "фінансову аферу" (спекуляцію), у грошовому вимірі. Наприклад, на першому етапі фінансової кризи НБУ безпосередньо (або через "родинноблизькі" банки) продає 10 мільйонів дол. США, збагачення лише за курсом 7,0 грн за 1 дол. США (початок листопада 2008 р.) становитиме: $10 \cdot 2 (7-5) = 20$ млн. грн.

Далі, при переході на другий етап фінансової кризи населення в "паніці" продає ці 10 млн дол. США в НБУ безпосередньо (або в інші банки), але уже за зниженим або стабілізованим курсом, наприклад, по 5,0 грн. Тобто на першому етапі "фінансової оборудки", продавши цю доларову суму за 70,0 млн грн, на другому етапі банки скуповують цю саму суму уже за 50,0 млн грн, зекономивши 20 млн грн. Таким чином, неважко зауважити, що такі некеровані коливання курсу валюти вигідні, у першу чергу, власне банкірам, які і формують фінансово-олігархічну групу у суспільстві. У суспільстві є озвучені підозри, що в Україні фінансово-олігархічні інтереси може презентувати сам НБУ! Є підстави вважати, що НБУ діє через "тіньові банки-улюбленці" (зокрема банки, яким довірена валютна позика Міжнародного валютного фонду або Світового банку і які мають її продати за певною ціною). Наприклад, як стало відомо від керівництва НБУ, сам НБУ з початку кризи до 20 грудня 2008 р. не продав жодного долара США. Парадокс: а як і ким забезпечується валютний коридор курсу національної валюти? Як і ким адмініструється курс національної валюти? Чи повинен НБУ брати участь у ринкових операціях з купівлі-продажу іноземної валюти?

НБУ, з одного боку, покладаючи провину нестачі доларів у обмінниках на обмінників-валютників, з іншого боку, ніби співпрацює з ними. Адже, знімаючи усі обмеження стосовно курсу долара, долар був фактично відправлений у вільне ринкове плавання, сучасна українська влада за рахунок цієї немалої курсової різниці непогано збагатиться і запасеться в разі несприятливої виборчої кон'юнктури. Влада збирає собі

фінансові запаси і на вибори, і на безбідне проживання за кордоном. А що звичайним українцям, нічого – їм не звикати до кріпацтва, до бідності, до голодоморів і геноциду? Головним механізмом уникнення таких фіктивних фінансових криз є, по-перше, підпорядкування НБУ законодавчій і виконавчій владі одночасно; по-друге, необхідно ще раз справжню економічну ціну української грошової одиниці, скласти "повну структурну економічну калькуляцію" її вартості; по-третє, законодавчо врегулювати заборону маніпулювати курсом валюти у "позахмарних межах", тобто встановлювати жорсткі і непорушні коридори, наприклад, у межах не більше 10%. Що, наприклад, може означати, що 1 дол. США може коштувати 5 грн, а при зростанні на 10% – 5 грн 50 к., а при зниженні на 10% – 4 грн 50 к. За таких умов не буде можливості панічно маніпулювати фінансами, наносячи значні моральні і економічні збитки споживачам (населенню), з одного боку, і економіці на рівні країни (світової економіки) з іншого. Також неприйнятною і шкідливою для української економіки є "вільна ринкова ситуація", коли 1 дол. США, наприклад, купується банками за ціною 6 грн, а продається уже по 8 грн (прибуток становитиме 2 грн, або 33%). Подібне розбалансування співвідношення купівлі-продажу валюти і така спекулятивна жадова банків до швидкої наживи та надприбутків (допустима норма прибутку 2-5%, але не 20-30%) свідчать про некерованість фінансовою системою України.

За поточними інформаційними джерелами у 2008 р. значно розбалансувалася структура експорту та імпорту товарів, що свідчить про погіршення якісного боку зовнішньоекономічної діяльності (балансу між витратами на імпорт та доходами від експорту). Скоротилися активи поточного платіжного балансу, скорочення супроводжувалося зниженням чистих надходжень капіталу у балансі руху капіталів і кредитів. Національна валютна система розбалансувалася також внаслідок "недостатнього контролю" за порядком здійснення зовнішніх розрахунків України. Недостатньо простежувалися і аналізувалися імпортні контракти щодо ввезення в Україну не завжди найнеобхідніших товарів. Внаслідок суттєвого скорочення експорту (порівняно з імпортом) українська економіка стимулює зовнішньоекономічний розвиток – тобто економіки країн-імпортерів. Незахищеними у зовнішньоекономічних контрактах є валютні ризики, валюту контрактів та валюту платежів в експортно-імпортних контрактах не завжди пов'язували з "кошиком валют", коли ціна зовнішньоекономічного контракту, наприклад, встановлюється в українській гривні, у доларах США, у євро (в інших валютах) тощо одночасно. Таким чином, не задіяні достатньою мірою захисні застереження з мінімізації валютних ризиків. Через значне перевищення платежів щодо витрат (за імпортом) Україна є нетто-боржником, про що свідчить пасивний розрахунковий баланс. В українського уряду відсутнє належне розуміння об'єктивної необхідності інноваційного розвитку галузей виробництва, забезпечення певного рівня їх захисту від іноземної конкуренції – рівноправної конкуренції на світових ринках.

Валютну політику в Україні регулюють і ВРУ, і КМУ, і НБУ. У 2008 р. НБУ не забезпечив головну мету валютної політики – досягнення стабілізації курсів валют і створення нормальних умов для зовнішнього ринку. НБУ вів недостатній контроль за зберіганням і використанням офіційних валютних резервів. НБУ недостатньо працював над поповненням золотовалютних запасів. КМУ при регулюванні зовнішньоекономічної діяльності не забезпечив економічного аналізу і контролю за складанням валютного балансу. І ВРУ, і КМУ, і НБУ повинні спільно розділити відповідальність за неефективне регулювання зовнішньоекономічної діяльності та

незабезпечення збалансованості економіки і економічної рівноваги на внутрішніх і зовнішніх ринках економіки у 2007-2008 рр.

У таблиці 1 нами розроблено регуляторні індикатори (вказівники, визначники) стабілізації і спокою економіки на її макроекономічному (національному) рівні (сформульовано прикладну сутність економічних регуляторів, що породжують кризові економічні процеси, і ті, що сприяють стабілізації і спокою економіки).

Таблиця 1 – Регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки

№	Прикладна сутність економічних регуляторів, що породжують кризові економічні процеси	Прикладна сутність економічних регуляторів, що сприяють стабілізації і спокою економіки
1	2	3
Макроекономічний (національний) рівень української економіки		
1	Залежність української економіки від енергоресурсів, зокрема, значне подорожчання російського газу	Розвиток власної енергоресурсної бази, переобладнання споживачів на економічне енергообладнання, зменшення бездумного споживання та пошук альтернативних джерел енергоресурсів
2	Обмежені відтворювальні можливості українського експорту, особливо з точки зору розвитку спеціалізації української економіки на світових ринках	Розвиток, розвиток і ще раз розвиток інноваційно зорієнтованої економіки з урахуванням спеціалізації української економіки на світових ринках
3	Недостатньо обгрунтована і збалансована структура експорту та імпорту	"Доходи від експортної діяльності не можуть бути нижчими за імпортні витрати, навпаки – доходи від експорту мають переважати витрати на імпорт"
4	Зростання "галопом" цін на споживчі товари широкого вжитку, на енергоносії (зокрема на газ, нафту, бензин), на нерухомість (будинки, квартири), у тому числі на землю. "Галоповане" зростання цін значними темпами випереджало зростання доходів. Або іншими словами, у зазначених ринкових сегментах ціни зросли до світового рівня і вище, а доходи залишалися у 5-10 разів нижчими за середньосвітові доходи	Цінова політика має бути економічно об'єктивною і пов'язаною з реальними доходами громадян. Гармонізація співвідношення зростання цін і доходів громадян
5	Великі, порівняно зі світовими, банківські процентні ставки, надмірне, можна сказати азартне захоплення банківською політикою стосовно пропозиції кредитних ресурсів, створювало умови для зародження кризи у фінансовому секторі економіки	Діяльність банків має бути за принципом: "Невисокі банківські відсотки – допустима кількість виданих кредитів – оптимізація банківських прибутків". Сумарний розмір одночасного (поточного – за певний термін часу) кредитування банком не повинен перевищувати сумарного розміру поточного прибутку додати страхові резерви, якими банк готовий ризикувати (не наносячи збитки клієнтам)

1	2	3
6	Відсутність інвестиційної політики, зростання цін, оманливі інфляційні очікування, неоправдана грошова емісія в економіку, яку здійснив уряд, некерована фінансова та економічна політика. Зокрема, сумнівною і неконтрольованою є сплата ПДВ, що дозволяє отримувати тіньові кошти, не здійснюючи реальних зовнішньоекономічних операцій. Інколи вони можуть мати відверто спекулятивний характер	Формування економічно усвідомленої дієвої і ефективної інвестиційної політики; цінової політики; емісійної політики; фінансової політики
7	Неузгодженість між собою у плані розроблення правил для економіки, гілок влади – ВРУ, КМУ, СПУ, НБУ, а також між собою влади центрального і регіонального рівнів	До Конституції передбачити розділ "Про бездіяльність або неузгоджену діяльність гілок влади", де передбачити нові вибори в разі настання такої ситуації
8	Незрозуміла, необ'єктивна, неефективна діяльність НБУ, недостатньо дієвий контроль за рухом валюти у внутрішній і зовнішній економіках. Відсутній поточний (можливо, щоденний) дієвий контроль за платіжним балансом держави. А він мав би висвітлюватися щоденно на екранах-табло	НБУ має бути підконтрольним ВРУ, КМУ та незалежному економічному науково-консультативному громадському органу з рівноцінним статусом при прийнятті рішень
9	Занадто велика чисельність чиновницького апарату, наприклад, кількість народних депутатів в ВРУ встановлена у чисельності 450 осіб при кількості населення України 52 млн осіб. Станом на 2008 рік порівняно з 1991 р. демографічна ситуація в Україні сильно змінилася у бік зменшення населення, і зараз при чисельності населення 46 млн осіб ми далі утримуємо високооплачувану чисельність народних депутатів – 450	Встановити коефіцієнт регулювання чисельності держапарату (наприклад: коефіцієнт ЧДА = $450 : 52000000 = 0,00000865$). Тобто при чисельності 46 млн осіб ЧДА (народних депутатів) = $46000000 \times 0,00000865 = 395$ осіб
10	Невиправдана диференціація у доходах українців і владного чиновницького апарату, ця різниця коливається у межах 40 разів (стосується доходів народних депутатів, вищих керівників міністерств, державних комітетів, облдержадміністрацій тощо)	Пов'язати доходи чиновницького апарату з фактичною ефективністю державного управління; а з іншого боку, звести (зменшити) диференціацію доходів до 4-5 разів, як прийнято, наприклад, у країнах ЄС

Головні антикризові регулятори управління українською економікою: необхідно удосконалювати політичні правила управління економікою і соціальними процесами; працювати над розробленням об'єктивних правил і принципів економічного

управління кризоутворюючими факторами; регулювати валютний коридор, недопустиме і шкідливе "відправлення" української валюти у "вільне плавання"; у разі настання об'єктивної кризової ситуації у державі необхідно законодавчо врегулювати тристоронню відповідальність за споживчі кредити: влади, банку і клієнта; підвищувати інтелектуальний рівень суспільства, у тому числі політичний і економічний, це особливо актуально для сучасних студентів, які завтра будуть керувати бізнес-структурами і державою; необхідне державне стимулювання основних джерел інвалютних надходжень (дол. США, євро тощо) в Україну – іноземних інвестицій; експорту товарів і послуг та державна підтримка "українських заробітчан" у країнах Європи і світу; запровадити в економічну практику розроблені регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки на її глобальному і макроекономічному (національному) рівнях (табл. 1); державні і ринкові регуляторні інституції зобов'язані здійснювати постійний моніторинг за наслідками глобальних криз, які мали місце, і за позитивною тенденцією розв'язання "кризи споживання" (2007 р.) – це глобальні і об'єктивні передумови вирішення економічних проблем на національному рівні.

Основні узагальнення і висновки. Ми розробили регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки на її макроекономічному (національному) рівні. З точки зору макроекономічних кризових процесів створення "українського економічного велосипеда" недоцільно і шкідливо. Перспектива подальших досліджень полягає в уособленні наслідків кризових періодів і особливо стабільних та спокійних станів економік розвинених країн у рамках українського національного економічного простору.

1. *Василенко В. О.* Антикризове управління підприємством [Електронний ресурс] / В. О. Василенко : навч. посіб. ; вид. 2-ге, виправл. і доп. – К. : Центр навч. літер., 2005. – 504 с. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/60/4200/html>.
2. *Україна у цифрах у 2006 році* / Державний комітет статистики України. – К. : Консультант, 2007.

Отримано 12.10.2009 р.

Б.М. Пуцько

Глобализация кризиса: макроекономические регуляторные индикаторы стабилизации и устойчивости экономики

Публикация посвящена вопросам обоснования теоретико-методологических и функциональных проявлений макроэкономических кризисных процессов и освещению феноменальных аспектов украинского варианта. Разработано регуляторные индикаторы стабилизации и устойчивости (спокойствия) экономики на ее макроэкономическом уровне, сформулированы главные антикризисные мероприятия управления украинской экономикой.

Ключевые слова: макроэкономические кризисные процессы, регуляторные индикаторы стабилизации и спокойствия экономики на ее макроэкономическом уровне, антикризисные мероприятия.